



O'BEKISTONDA XALQARO AUDIT STANDARTLARINI QO'LLASH MASALALARI

Temirov Shaxzod

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya

Ushbu tezisda O'zbekistonda xalqaro audit standartlarini qo'llash masalalari shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va istiqbollari tahlil qilinib, uni yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqotda zamonaviy boshqaruv va nazorat usullari — xalqaro audit standartlari, KPI ko'rsatkichlari hamda byudjetlashtirish mexanizmlari asosida auditorlik jarayonlari, hisob yuritish tizimlari va nazorat funksiyalarining rivojlanish tendensiyalari o'rganilgan

Kalit so'zlar: auditorlik faoliyati, rivojlanish bosqichlari, xalqaro audit standartlari, KPI, byudjetlashtirish, raqamli boshqaruv, ichki audit, avtomatlashtirish.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish jarayonida auditorlik faoliyati alohida ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, balki butun iqtisodiyotning investitsion jozibadorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Auditorlik faoliyatidan samarali foydalanish natijasida korxonalar moliyaviy hisoboti shaffoflashib, ularning faoliyati ustidan nazorat tizimi kuchayadi va investorlar uchun ishonchli ma'lumotlar taqdim etiladi. Shu nuqtayi nazardan, tijorat banklarida, auditorlik xizmatlarini rivojlantirish, ularning xalqaro standartlarga mos tarzda tashkil etilishi bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, moliya-bank tizimini isloh etish hamda auditorlik faoliyatini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, auditorlik tekshiruvlarini raqamlashtirish, mustaqil auditorlik tashkilotlari faoliyatini qo'llab-



International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

quvvatlash va auditorlar malakasini oshirish orqali moliyaviy nazoratning sifatini oshirish choralari ko‘rilmoqda.

Mavzuning dolzarbligi

Bugungi kunda global moliya bozoridagi o‘zgarishlar, xalqaro audit standartlarining jadal rivojlanishi hamda iqtisodiy barqarorlik talablarining ortib borishi auditorlik faoliyatini boshqarish metodologiyasini chuqur tahlil qilishni taqozo etmoqda. Shu bilan birga, ushbu metodologiyani milliy bank tizimining o‘ziga xos xususiyatlariga moslashtirish va uni ilg‘or xalqaro tajribalar asosida yanada rivojlantirish zarurati tobora kuchaymoqda. Shu bois, tijorat banklarida, auditorlik faoliyati samaradorligini oshirish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta‘minlash va nazorat mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish mamlakatimiz bank sektorining barqarorligi hamda raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatining hajmi va ko‘lamlari yildan-yilga kengayib bormoqda. Auditorlik xizmatlari tarkibida moliyaviy hisobot auditi, ichki audit, tashqi audit, komplayens tekshiruvlari hamda maxsus konsalting xizmatlari ko‘paygani sari ushbu faoliyatni tashkil etish va boshqarish xarajatlari ham ortib bormoqda. Xizmat turlarining kengayishi natijasida operatsion va boshqaruv xarajatlarning oshishi auditorlik faoliyatining umumiy samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois auditorlik faoliyatining samaradorligini baholashda – auditorlik xizmatlari rentabelligi, mijozlarga ko‘rsatilgan xizmatlarning sifat darajasi, auditorlik jarayonlari natijasida aniqlangan moliyaviy xatoliklarni bartaraf etish tezligi, shuningdek, ichki nazorat tizimining mustahkamligi kabi indikatorlarni turli faoliyat yo‘nalishlari kesimida chuqur tahlil qilish zarur.

Jahon tajribasi shundan dalolat beradiki, auditorlik faoliyatini aniq yo‘nalishlar kesimida hisobga olish va baholash xo‘jalik yurituvchi subyektlar, jumladan, tijorat banklari faoliyatini rejalashtirish hamda nazorat qilish jarayonida muhim o‘rin tutadi. Xususan, xalqaro amaliyotda auditorlik xizmatlarini turkumlash va ularning samaradorligini baholash orqali moliyaviy hisobotlarning aniqligi va shaffofligini oshirish, shuningdek, mijozlar ehtiyojlariga moslashtirish yuqori natijalar bergan.



International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

Bundan tashqari, KPI (asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) va byudjetlashtirish tizimlari auditorlik faoliyatini maqsadli va natijaviy boshqarishda muhim vosita sifatida tan olingan. KPI ko'rsatkichlari yordamida auditorlik jarayonlarining samaradorligi, aniqlangan xatoliklarning qisqartirilishi, tekshiruv muddatlari va xizmatlar sifati kabi indikatorlar kuzatib boriladi. Byudjetlashtirish tizimi esa auditorlik faoliyatini moliyalashtirish resurslarini oqilona taqsimlash, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va xizmat ko'rsatishdan olinadigan qiymatni oshirish imkonini beradi.

Xalqaro audit standartlari xalqaro miqyosda auditorlik faoliyatining sifati va mavqeini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu standartlar va me'yorlar bir qancha sohalar bo'yicha ishlab chiqiladi:

- a) audit bo'yicha xalqaro me'yorlar;
- b) boshqaruv hisobining xalqaro amaliy qoidalari;
- v) jamoat sektori bo'yicha xalqaro me'yorlar. IFAC hisob va auditga doir barcha faoliyatini o'zining qo'mitalari orqali tashkil etadi va amalga oshiradi. Hozirgi vaqtda bular jumlasiga: auditorlik amaliyoti bo'yicha qo'mita, o'qitish bo'yicha qo'mita, etika (axloq) bo'yicha qo'mita, moliyaviy hisob va boshqaruv hisobi bo'yicha qo'mita, rejalashtirish bo'yicha qo'mita, jamoat sektori bo'yicha qo'mita va boshqalar kiradi.

Xalqaro auditorlik amaliyoti qo'mitasi xalqaro audit standartlari (XAS)ni chop etish huquqiga ega. Ushbu hujjatning maqsadi auditorlar tomonidan ko'rsatilishi mumkin bo'lgan xizmatlar yuzasidan XAS chop etadigan kontseptual asosni yoritishdan iborat. Soddashtirish maqsadida, maxsus ko'rsatma mavjud bo'lgan holatlar bundan istisno, "auditor" atamasi Xalqaro audit standartlari matni bo'yicha auditorlik 8 xizmatlari bilan bir qatorda, kasbga doir xizmatlarni ko'rsatadigan shaxsga nisbatan qo'llaniladi. Bunda kasbga doir xizmatlarni ko'rsatayotgan shaxs albatta sub'ekt moliyaviy hisobotining auditori bo'lishi lozim degani emas. Moliyaviy hisobot, odatda har yili tayyorlanadi va taqdim etiladi, keng doiradagi foydalanuvchilarning umumiy ma'lumotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun mo'ljallangan.

Xalqaro audit standartlarining kontseptual asosi auditor tomonidan taqdim etiladigan boshqa xizmatlar, masalan, konsalting, soliqqa tortish, shuningdek



International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

buxgalteriya hisobi va moliyaviy masalalar bo'yicha maslahatlar uchun qo'llanilmaydi.

Mamlakatimizda asta-sekin auditning milliy standartlari ishlab chiqilmoqda. Auditning milliy standartlarini ishlab chiqishda, avvalo, xalqaro standartlarga murojaat etiladi. Xalqaro audit standartlari Xalqaro buxgalteriya standartlari bo'yicha qo'mita tarkibida doimiy qo'mita huquqlariga ega bo'lgan Auditorlik amaliyoti bo'yicha xalqaro qo'mita tomonidan ishlab chiqiladi. Ushbu qo'mita 1973 yilda to'qqiz mamlakat, ya'ni Kanada, Avstriya, Germaniya, Frantsiya, Yaponiya, Meksika, Niderlandiya, Buyuk Britaniya.

Auditorlik amaliyoti bo'yicha xalqaro qo'mita Xalqaro buxgalterlar federatsiyasi kengashi nomidan audit standartlarini chop etdi, shuningdek, audit tekshirishlarini o'tkazish bilan bir vaqtda qo'shimcha xizmat ko'rsatish bo'yicha xalqaro standartlarni ishlab chiqdi.

Hozirgi kunda xalqaro audit standartlari ro'yxati quyidagilardan iborat: «Xalqaro audit standartlari va turdosh xizmatlarga izoh»

- 100-son AXS «Terminlar glossariysi»
- 110-son AXS «Xalqaro audit standartlarining kontseptual asoslari»
- 100-son AXS «Moliyaviy hisobot auditining maqsadi va uni tartibga soluvchi asosiy tamoyillar»
- 200-son AXS «Audit o'tkazish to'g'risidagi kelishuv xati»
- 210-son AXS «Audit sifatini nazorat qilish»
- 220-son AXS «Hujjatlashtirish»
- 230-son AXS «Aldash va xato»
- 240-son AXS «Moliyaviy hisobot auditi bo'yicha qonunlar va me'yoriy hujjatlarni ko'rib chiqish»
- 250-son AXS «Auditni rejalashtirish»
- 300-son AXS «Biznesni bilish»
- 310-son AXS «Auditda muhimlik»
- 320-son AXS «Tavakkalchilikni va ichki nazorat tizimini baholash»

Xulosa va Takliflar

Xulosa O'zbekistonda, jumladan tijorat banklarida auditning xalqaro standartlarini joriy etish jarayoni faol davom etmoqda. So'nggi yillarda bu yo'nalishda sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda, ammo hali ham bartaraf etilishi lozim bo'lgan



International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

muammolar mavjud. Auditning xalqaro standartlarini to'liq joriy etish uchun quyidagi choratadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

1. Audit sohasida kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish.
2. Normativ-huquqiy bazani xalqaro standartlarga to'liq muvofiqlashtirish.
3. Audit jarayonlarini raqamlashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish.
4. Manfaatdor tomonlar o'rtasida audit natijalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish.
5. Xalqaro audit tashkilotlari bilan hamkorlikni kuchaytirish. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda, auditning xalqaro standartlarini qo'llash amaliyotini takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi va ishonchliligini oshirish, shuningdek investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son qarori.
2. Karimov, A., Juraev, N., & Karimova, G. (2022). O'zbekiston bank tizimida xalqaro audit standartlarini joriy etish muammolari. Moliya va bank ishi, 3(45), 78-86.
3. Ikramov, M., & Ahmadjonova, K. (2021). Bank sektorida xalqaro audit standartlarini joriy etish: xorijiy tajriba va O'zbekiston uchun saboqlar. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(12), 120-131.
4. Popova, L., Maslova, I., & Korostelkina, I. (2023). Implementation of international auditing standards in transition economies: case of Uzbekistan. International Journal of Auditing, 27(2), 245-261.
5. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2022). Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements.
6. World Bank. (2022). Report on the Observance of Standards and Codes (ROSC): Accounting and Auditing – Uzbekistan.



International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfservices.com

16th September, 2025

7. Deloitte. (2023). Global trends in implementation of international auditing standards. Deloitte Research Report.

8. Abduraximov, S. (2023). O'zbekiston bank sektorida auditning xalqaro standartlari joriy etilishining afzalliklari. Bozor, pul va kredit, 5, 45-51.